

TÂRGU-MUREȘ SUB POVARA REVOLUȚIEI ȘI A VRAJBEI INTERETNICE. DECEMBRIE 1989

Constantin CORNEANU*

* Cercetător Științific gr. III – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)

E-mail: costycorneanu71@gmail.com

Abstract

The political developments in the Soviet Union's strategic glacis member states during 1989 fueled the hope of the citizens of Socialist Romania, regardless of ethnicity, in a change not only of political vision, but also of the regime. Hungary's strategic interest for the Hungarian community in Socialist Romania amplified the fear that there was more than a simple interest in the respect of human rights, implicitly the rights of national minorities, especially the Hungarian one. From such a perspective, representatives of the force structures of the Ceausescu regime, namely the Army, the „Securitate” and the „Miliție”, will be on high alert to prevent an intervention in the internal affairs of Socialist Romania and, at the same time, a popular uprising. The events that took place in Timișoara on December 16, 1989, amplified the fear of the authorities and the discontent of all those who wanted a change in Romania. The citizens of Târgu Mureș took to the streets on December 21, 1989, in consensus, regardless of ethnicity, and the authorities tried to stop the rise of the rebellious crowd. The takeover of the political power in Romania, as well as in Târgu Mureș, by the representatives of the revolted crowd and the constitution of the Council of the National Salvation Front, as a state institution replacing the Romanian Communist Party generated a revolutionary process that transformed Romania. The Hungarian minority in Romania was in the vortex of this struggle for the democratization of society, for the rule of law and respect for human rights, and worked in this respect with Romanian fellow citizens in

December 1989, despite the existence of old historical animosities in relation to the Romanian majority of the population.

Keywords: Ungaria, Ceaușescu, Târgu-Mureș, Securitate, Revoluție

Ungaria manifestă un interes aparte pentru România

Începând din vara anului 1989, Ungaria va începe să aibă și o agendă proprie în cadrul Tratatului de la Varșovia folosindu-se de problematica drepturilor omului și cele ale minorităților, miza fiind impunerea intereselor autorităților de la Budapesta și o autoritate privilegiată asupra spațiului românesc. Guvernul de la Budapesta insista pentru „**coordonarea activității**” unui nou „Comitet Special al Pactului de la Varșovia pentru Drepturile Omului și Problemele Umanitare”. În condițiile unei relații speciale între Moscova și Budapesta¹, amplificată de personalitatea lui János Kádár², oficialii de la Budapesta recomandau înființarea acestor noi organisme și implementarea anumitor „**obligatii comune**” referitoare la drepturile minorităților, la reuniunea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia din iulie 1989, cu speranța unui eșec care putea să fie pus „*pe seama poziției dure a României cu privire la drepturile umane și la cele ale minorităților, și de a se asigura că publicul internațional era informat pe canalele corespunzătoare*”³.

Departamentul Securității Statului al României socialiste se va afla în alertă totală având în vedere jocul politico-diplomatic al Ungariei, care își afișa, din nou, intențiile revizioniste, în contextul schimbărilor din spațiul Europei Răsăritene din vara-toamna anului 1989. „*Competențele informative ale Direcției I în problematica acțiunilor de factură revizionistă au permis să se sesizeze reconfigurarea unor riscuri de acest gen din direcția Ungaria, cercurile revizionist-*

¹ Un aspect relevant pentru aceste relații „speciale” este oferit de ceremonia din 7 noiembrie 1987 când s-au aniversat 70 de ani de la izbucnirea și desfășurarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 din Rusia. La Budapesta au fost organizate ceremonii de depuneri de coroane de flori la statuia lui V. I. Lenin, din Dumbrava Orașului (Városliget), la Monumentul Ostașului Sovietic, de pe dealul Gellért, urmate de o seară festivă la Opera Națională a Ungariei. Numeroși lideri din conducerea de partid și de stat a Ungariei au participat la recepția oferită de Ambasada URSS la Budapesta (A se vedea: Dr. Alexandru Ghișa, *Relațiile româno-ungare în ultimii ani ai Războiului Rece*, în volumul *In Memoriam Academician Florin Constantiniu. Smerenie. Pasiune. Credință*, ediție îngrijită de Laurențiu Constantiniu, București, Editura Enciclopedică, 2013, p. 272-280).

² A se vedea: Valeri L. Musatov, János Kádár văzut de un contemporan în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XVI, nr. 1-2 (58-59), 2008, p. 222-231.

³ Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, București, Editura RAO, 2013, p. 603.

iredentiste din această țară încercând să introducă problema Transilvaniei în ecuația schimbărilor politice inevitabile din România. La nivelul Direcției I funcționa, din anul 1986, Comandamentul unic de luptă contra revizionismului și extremismului iredentist maghiar și erau monitorizate cazurile importante din această problematică (László Tökés, Sütő András, Szöcs Géza, Domokos Géza ș.a.). Informațiile obținute la sfârșitul anilor '80 relevau că una dintre modalitățile de acțiune ale revizionismului ungar o reprezenta folosirea fugarilor români⁴ staționați în Ungaria în acțiuni vizând subminarea și răsturnarea regimului Ceaușescu. La Direcția I erau gestionate și informațiile privind faptele infracționale la regimul frontierei de stat cu relevanță pentru securitatea națională, ceea ce a permis să se sesizeze că, începând din vara anului 1989, autoritățile ungare au început să returneze sistematic cetățeni români trecuți ilegal în această țară⁵, mărturisesc generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu.

În august 1988, televiziunea maghiară îi va avea ca invitați pe adjunctul ministrului Afacerilor Externe al URSS, Vladimir Petrovski, și pe istoricul Roy Medvedev pentru o discuție privind necesitatea autonomiei teritoriale a etnicilor maghiari din Transilvania. Înaltul diplomat sovietic va declara că există o asemănare între „tensiunile româno-ungare și situația naționalităților din Transilvania cu problema din Nagorno-Karabakh”⁶, în timp ce Roy Medvedev va critica regimul Ceaușescu pentru „represiuni la adresa minorității maghiare”⁷ și va cere reinstituirea „**regiunii autonome Transilvania**”. Încurajați de aceste afirmații, liderii politici de la Budapesta vor trece la o reiterare permanentă a cererii de autonomie pentru Transilvania. În iulie 1989, Mátyás Szűrös, secretar al CC al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU) cu probleme internaționale și, mai apoi, președinte al Parlamentului Ungariei din a doua parte a anului 1989, va declara unui jurnalist de la *Radio Europa Liberă* că „*cea mai bună soluție pentru problemă* (a Transilvaniei – n.n.) *ar fi fost să se acorde*

⁴ Numărul celor care căutau azil politic în Ungaria a sporit de la 6.500 în 1987 la 15.000 în 1988, în timp ce în 1985 fuseseră 1.700 de persoane și 3.300 în 1986. În 1988 au primit permis de ședere temporară în Ungaria un număr de 13.400 cetățeni români, dintre care doar 8% erau români, restul fiind maghiari din Transilvania. În august 1989 se refugiaseră în Ungaria un număr de 25.000 de oameni, dintre care 25% erau români, iar în Iugoslavia se refugiaseră un număr de 5.000 de oameni în perioada ianuarie - mai 1989. În urma semnării de către Ungaria a Convenției Națiunilor Unite cu privire la refugiați, în martie 1989, doar 29 de azilanți au fost trimiși înapoi, în iulie 1989, în raport cu cei 1.650 de refugiați trimiși înapoi în 1988. În noiembrie 1989 se aflau în Ungaria, conform datelor oficiale, un număr de 24.000 de cetățeni români, dintre care o șesime erau etnici români.

⁵ Vasile Mălureanu, *Evenimentele din decembrie 1989 în percepția unui ofițer de informații interne (I)*, în „Vitrallii - Lumini și umbre”, Anul I, nr. 3, iunie 2010, p. 19.

⁶ Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 620.

⁷ *Ibidem*.

Transilvaniei «autonomie» după cel de-al Doilea Război Mondial”⁸. Omul politic și de stat maghiar va declara în mod foarte clar: „Trebuie să facem totul pentru a proteja drepturile egale ale minorității naționale maghiare din Transilvania... În Ungaria nu există, de fapt, tendințe iredentiste sau revizioniste adevărate. Este posibil ca naționalismul să fie prezent în mintea unor indivizi sau în cadrul unor grupuri restrânse. Nu aceasta este problema. Problema apare atunci când naționalismul este ridicat la rangul de politică oficială. Și asta s-a întâmplat în România. Politicile românești nu sunt doar antimaghiare, ci și direcționate împotriva Uniunii Sovietice și împotriva slavilor de sud”⁹.

În continuarea declarațiilor ostile ale oficialilor de partid și de stat de la Budapesta, Ministerul Apărării al Ungariei a reformulat noua strategie militară maghiară¹⁰, astfel încât, după cum observa un analist de la *Radio Europa Liberă*, Budapesta a impus redesfășurarea „trupelor”¹¹ care timp de patru decenii au fost staționate la frontiera cu Austria”¹², în Vest, spre regiunea de Sud-Est, adică „de la frontiera cu Austria la aceea cu România”¹³. Totodată, Csaba Tabajdi, adjunctul Secției pentru relațiile cu partidele conducătoare din cadrul Departamentului Internațional al PMSU, va declara ziarului italian „La Stampa”, pe 14 iunie 1989, că „marea majoritate a maghiarilor știu că un atac nu va veni dinspre vest, ci dinspre sud-est”¹⁴, adică din România socialistă. Colegul său din Departamentul Internațional al PMSU, Géza Kótai, va declara pentru *Radio Budapesta*, pe 26 iunie 1989, că, totuși, „Tabajdi a făcut o «eroare tactică» atunci când a vorbit despre asemenea probleme în străinătate fiind”¹⁵. După o atentă analiză, Serviciul de Documentare de la *Radio Europa Liberă* va afirma că amenințarea românească la adresa Ungariei era practic inexistentă, astfel

⁸ *Ibidem*, p. 621.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A se vedea: Ioan Tudor-*Doctrina Budapestei. 1989. Inamicul este România*, în „Dosare ultrascrete” (supliment „Ziua”), Anul XI, nr. 538, sâmbătă, 6 decembrie 2008, p. 2–3 și Idem, *Demontarea acuzațiilor maghiare*, în *Ibidem*, p. 4–5.

¹¹ La începutul lui iulie 1989, un ofițer al armatei maghiare a declarat pentru mass-media că Ungaria nu mai este capabilă să respecte cerințele militare ale Tratatului de la Varșovia în condițiile în care toate investițiile din domeniul apărării au fost sistate. Nu mai fuseseră cumpărate avioane noi, iar tancurile care trebuiau înlocuite, în urmă cu 10 ani, se aflau încă în activitate. Unii observatori ai fenomenului militar maghiar menționaseră faptul că forțele armate ale Ungariei trebuiau reduse cu 30 – 40% dacă se dorea menținerea unui echilibru între eficiență și operativitate. În ianuarie 1989, Ungaria a anunțat că a planificat o reducere cu 8,8% a forțelor armate în următorii doi ani.

¹² Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 623.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

încât declarațiile oficialilor de la Budapesta pot fi considerate ca făcând parte mai degrabă dintr-un joc politic. Pe 27 iulie 1989, analistul Douglas Clarke a concluzionat: „*Având în vedere că relațiile dintre Ungaria și România s-au înrăutățit, oficialii maghiari continuă să facă referire la ceea ce ei susțin a fi amenințări militare ale României. Nu există nicio dovadă cu privire la o amenințare și niciun motiv să ne așteptăm la un conflict real*”¹⁶.

Totul se afla în legătură cu eșecul discuțiilor dintre Ungaria și România de pe 8 iulie 1989 din București, astfel încât ministrul Afacerilor Externe al Ungariei, Gyula Horn, se va alătura vocilor care susțineau o posibilă amenințare militară, chiar nucleară, a României la adresa Ungariei. La o conferință de presă din Budapesta, din 10 iulie 1989, Gyula Horn a susținut ideea că oficiali români de rang înalt au anunțat că România este capabilă să producă arme nucleare și că, în curând, România va produce rachete cu rază medie de acțiune. Pe 28 august 1988, Nicolae Ceaușescu se va lăuda în timpul întâlnirii de la Arad, cu Károly Grósz, că România poate produce sau fabrica orice, chiar dispozitive nucleare. Pe 14 aprilie 1989, Nicolae Ceaușescu informase CC al Frontului Democrației și Unității Socialiste despre faptul că **România are „capacitatea tehnologică” de a produce arme nucleare, dar că a ales să nu continue cercetările în acest domeniu deoarece „noi cerem eliminarea armelor nucleare din toate statele din lume și vrem o lume fără arme și războaie**”¹⁷. Analistul Douglas Clarke va concluziona: „Este posibil ca îngrijorarea lui Horn legată de posibila amenințare cu rachete să se bazeze pe un articol apărut în ediția din 8 mai 1989 a săptămânalului german «Der Spiegel» care susținea că în România este în desfășurare un plan de construire de rachete nucleare cu rază medie de acțiune, utilizându-se proiectele furnizate de o companie din Germania de Vest. Niciun guvern sau agenție privată nu a confirmat aceste presupuneri, chiar și presa din Ungaria reacționând cu scepticism la aceste zvonuri. (...) Au existat speculații cu privire la faptul că Ceaușescu este interesat de producerea unor rachete nucleare cu rază medie de acțiune, dar nu în folosul României. Comerțul cu armament, în special cu țările Lumii a Treia, a fost o sursă importantă de venituri pentru economia strâmtorată a României. Rachetele cu rază medie de acțiune ar fi foarte căutate pe piață”¹⁸.

¹⁶ Doctrina Budapesta 1989 - „Inamicul este România” <http://www.ziuaveche.ro/exclusiv-zv/dosare-ultrasecrete-exclusiv-zv/doctrina-budapestei-1989-qinamicul-este-romaniaq-5974.html/>, accesat pe 13.08.2014, ora 01.04.

¹⁷ Ceaușescu pretinde că România ar putea fabrica arme nucleare, în Jurnalul Național, 14 aprilie 2009, pe <http://jurnalul.ro/scinteia/aici-radio-europa-libera/ceausescu-pretinde-ca-romania-ar-putea-fabrica-arme-nucleare-504345.html>, accesat pe 13.08.2014, ora 01.30.

¹⁸ Ioan Tudor, Doctrina Budapestei..., p. 3.

Istoricul și diplomatul Alexandru Ghișa, atașat cultural la Ambasada Republicii Socialiste România din Budapesta în perioada 1987 – 1989 și, mai apoi, consilier politic în perioada 2000 - 2005, consideră că: „**Ofensiva ungară împotriva României s-a derulat în anii 1987 – 1989, pe trei segmente: 1) cultural-istoric, pentru a demonstra apartenența Transilvaniei la spațiul ungar; 2) «Fenomenul refugiaților»¹⁹, prin care era atacată administrația de stat și dictatura ceașistă; 3) Sprijinirea comunității maghiare din România, invocându-se privarea acestora de drepturi și libertăți**”²⁰. Cea mai amplă demonstrație antiromânească s-a desfășurat pe 27 iunie 1988, la Budapesta, când circa 200.000 de cetățeni maghiari au protestat în fața Ambasadei României socialiste împotriva regimului Ceaușescu, precum și, dar mai ales, pentru Transilvania fiind folosite „toate elementele propagandistice de natură revizionistă”²¹, cu acordul, bineînțeles, al conducerii ungare de partid și de stat. În contrareplică, pe 28 iunie 1988, Bucureștiul, printr-o decizie unilaterală, închide Consulatul General al Ungariei de la Cluj-Napoca. Personalul urma să părăsească clădirea și teritoriul României în termen de 48 de ore. Motivul invocat de regimul de la București a fost demonstrația „antiromânească”, „naționalistă și șovinistă” de la Budapesta din ziua anterioară, iar la nivelul CC al PCR „s-a luat în calcul inclusiv oportunitatea funcționării Ambasadei RSR la Budapesta”²².

Totodată, trupele sovietice din Ungaria și cele maghiare au început redislocarea de la granița vestică cu Austria spre frontiera de est cu România, în dorința de a crea o „zonă a păcii” cu Austria. Pe 25 aprilie 1989, trupele sovietice din Ungaria au început în mod oficial retragerea parțială din spațiul maghiar în prezența jurnaliștilor străini și a „reprezentantei de origine maghiară a Parlamentului italian, Ilona Staller”²³. La începutul lui iulie 1989, ministrul ungar al Apărării, Ferenc Kárpáti, va declara că rapoartele care menționau redesfășurări de trupe sovietice de la granița cu Austria la cea „cu România erau

¹⁹ Referindu-se la această problemă a „refugiaților”, diplomatul Alexandru Ghișa susține că „este vorba de o emigrație economică și mai puțin politică” (Apud Dr. Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 278). Foarte mulți cetățeni maghiari au emigrat în Occident, iar locurile lor de specialiști din școli, spitale, universități etc. au fost preluate de alți specialiști, cetățeni români de etnie maghiară cu precădere, ce se vor integra în societatea ungară. În 1987 se află în Ungaria 9.000 de refugiați, iar în 1990 erau circa 36.000 de cetățeni români astfel încât „trecând peste situația dramatică a multora dintre ei, au fost o masă ușor de manevrat în scopuri propagandistice” (*Ibidem*).

²⁰ *Ibidem*, p. 276.

²¹ *Ibidem*, p. 279.

²² *Ibidem*, p. 280.

²³ Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 640.

«știri panicarde» care nu aveau nicio bază”²⁴, uitând să menționeze faptul că un regiment motorizat de pușcași fusese redislocat, cu numai două săptămâni înainte, de la Szombathely, în jumătatea vestică a Ungariei, la Debrețin. Alianța Nord-Atlantică fusese notificată de faptul că pe teritoriul Ungariei se aflau 62.000 de militari sovietici, însă oficialii NATO credeau că sunt 65.000 de militari sovietici, iar după anumite surse chiar 85.000. Secretarul general al Tratatului de la Varșovia, diplomatul sovietic Ivan P. Aboimov, va confirma unui jurnalist rus, pe 26 aprilie 2005, că „**Ungaria voia ca noi să intervenim în România, fiindcă spera să soluționeze astfel problema Transilvaniei**”²⁵.

Pe 20 decembrie 1989, președintele provizoriu al Ungariei, Mátyás Szűrös, va declara într-un interviu pentru *Radio Budapesta* că țara sa sprijină „autonomia” și „independența” Transilvaniei. Referindu-se la aceste mișcări de trupe ungare spre frontiera cu România, Károly Grósz, premierul Ungariei și liderul PMSU, a mărturisit, după 22 decembrie 1989: „*La momentul acela, relațiile noastre cu România erau foarte tensionate, din cauza problemelor pe care le aveau maghiarii din Transilvania. Cum promisem amenințări nucleare din partea lui Ceaușescu, am ordonat transferul trupelor de la granița cu Austria spre cea cu România. Această mișcare de trupe a fost probabil percepută de serviciile de informații din Occident ca fiind pregătiri pentru o acțiune militară*”²⁶. Pe 1 decembrie 1989, prim-ministrul ungar Miklós Németh a anunțat public că „o parte substanțială a forțelor armate va fi regrupată din regiunea de vest a țării”²⁷ și că „trupele vor fi transferate la granița română”²⁸.

În contextul evenimentelor și declarațiilor publice din spațiul ungar, comunitatea informativă a României socialiste (Departamentul Securității Statului&Direcția de Informații a Armatei) începea să fie îngrijorată de turnura pe care o puteau lua evenimentele în condițiile în care, încă din anii '80, exista și o linie de cale ferată cu ecartament lat²⁹, sovietic, în estul Ungariei ceea ce permitea desfășurări rapide de forțe militare direct din URSS la frontiera ungaro-română. Rememorând acele clipe fierbinți din confruntarea româno-ungară, generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu consemnează: „Începând din 1987, autoritățile ungare s-au implicat în gestionarea fenomenului (refugiaților din România – n. n.). La Biserica «Sf. Ștefan» din Budapesta, preotul reformat Nemeth Geza îi

²⁴ *Ibidem*, p. 641.

²⁵ *Ibidem*, p. 642.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 643.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Linia de cale ferată este menționată în „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift” (septembrie 1984, p. 483) și în „Österreichische Militärische Zeitschrift” (mai 1984, p. 473).

primea pe transfugii români și-i dirija spre tabere organizate special în unități militare. După ce erau exploatați informativ de către autoritățile ungare, aceștia erau triați în funcție de pregătirea lor profesională, permițându-li-se continuarea drumului spre SUA și Canada doar celor care erau agreați de țările primitoare. Restul rămăneau la dispoziția lor pentru operațiuni speciale. Numărul transfugilor staționați în Ungaria ajunsese în 1989 la cca. 6.000. În septembrie 1987, Brigada «România» a Securității Republicii Populare Ungare (AVO) a creat la Budapesta organizația «România liberă», formată din români fugiți din țară. Sediul acestei organizații, care avea ca obiectiv declarat răsturnarea regimului comunist din România, a fost la început la Budapesta, apoi în tabăra din orașul Bicske, localitate situată la 40 de km de Budapesta, spre Tatabanya, într-o fostă cazarmă. Organizația «România liberă», care proiectase și «un guvern în exil al «României libere», a fost condusă la început de economistul timișorean Marian Roșca, după care au mai urmat alți 2-3 președinți. Marian Roșca a recunoscut ulterior că pentru acest lucru fusese recrutat și instruit de instructori profesioniști³⁰. Confrunțați cu un val de acțiuni propagandistice, declarații publice ale liderilor de partid și de stat din Ungaria, precum și cu presiuni politico-diplomatice și militare, ofițerii DSS-ului remarcaseră cu îngrijorare faptul că și lideri ai Uniunii Mondiale a Românilor Liberi (UMRL), îndeosebi Doru Novacovici și Sandu Pobereznic, acceptaseră să patroneze organizația „România liberă” alături de oficiali de la Budapesta. UMRL, sprijinită de oficialitățile ungare, va înființa pe teritoriul Ungariei tabere de transfugi români³¹, începând din 1988, în contextul în care Ungaria aderase la

³⁰ Vasile Mălureanu, *op. cit.*, p. 19 – 20.

³¹ „Organizația «România liberă» și UMRL au reprezentat paravanul sub care AVO a organizat instruirea în tabăra de la Bicske a unui număr de circa 400 de fugari români pentru «acțiuni de gherilă urbană în România». Instructorii erau unguri originari din România, dar aceștia acționau doar ca intermediari ai unor servicii speciale. Șeful grupului de români instruiți aici era Manea Grigore, fost tehnician la o rafinărie din Ploiești. Conform unor informații obținute atunci prin infiltrările realizate de Securitate, Sandu Pobereznic, care avea să ajungă șeful secției UMRL din Marea Britanie, stătea perioade îndelungate în tabără. În cazarma de la Bicske erau tipărite o parte dintre materialele de propagandă care erau trimise în România, cu scopul de a se determina apariția unor nuclee interne ale organizației «România liberă». Alte materiale de diversiune propagandistică erau pregătite în tipografiile Partidului Muncitoresc Socialist Ungar și ale AVO. Prin luna septembrie 1989, Securitatea a constatat o modificare a traficului ilegal la frontiera cu Ungaria. În fiecare noapte, numărul celor care intrau ilegal în România venind din Ungaria era deseori mai mare decât al celor ce voiau să iasă. Unii reușeau să intre, lăsând doar urme ori dispăreau după somațiile grănicerilor. În paralel cu acest aspect al fenomenului, autoritățile maghiare aduceau în punctele de control al trecerii frontierei grupuri de persoane, despre care pretindeau că sunt transfugi români prinși pe teritoriul Ungariei. În câteva situații numărul acestora depășea cifra de 20! Comportamentul autorităților ungare, care până atunci făcuseră eforturi de atragere și de menținere în Ungaria a transfugilor români, a intrigat și a determinat efectuarea de verificări pentru a stabili ce anume a determinat această schimbare de atitudine”,

Convenția de la Geneva pentru refugiați ceea ce implica primirea unor subvenții de la Comitetul ONU pentru refugiați. **„Ofițerilor de informații le vine greu să-și explice de ce puterile occidentale, îndeosebi SUA și Franța, și-au luat aliat și partener împotriva regimului Ceaușescu tocmai Ungaria, a cărei prezență în această ecuație inducea temeri sau măcar semne de întrebare pentru toți românii”**³², scrie generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu.

Minoritatea etnică maghiară este nemulțumită de statul român

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și preluarea puterii politice de către PCR, orașul Târgu Mureș care număra 29.692 de locuitori, dintre care 27.778 erau maghiari și 1.802 se declarau români, va înregistra o creștere a populației care va ajunge la 47.043 de locuitori, dintre care 34.943 maghiari și 11.000 români. În contextul evoluțiilor politice, economice și sociale din anii de început ai regimului politic condus de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, orașul Târgu Mureș avea să devină, după 1950, reședința Regiunii Mureș, pe atunci cu competențe economice și politice „generale”, iar după 1952 va deveni reședința Regiunii Autonome Maghiare (RAM). În perioada regimului politic condus de către Nicolae Ceaușescu, în contextul transformărilor politice, economice și sociale din România socialistă, relația dintre minoritatea maghiară și factorul politic central avea să cunoască numeroase suișuri și coborâșuri. *„La sfârșitul anilor '80, funcțiile cheie politico-administrative erau deținute în mare parte de cadre de naționalitate română. În 1989, Consiliul Județean Mureș al PCR avea 16 membri de naționalitate română și cinci maghiari. Trebuie menționat și faptul că cele mai importante funcții politice (prim-secretar județean, secretar pe probleme economice, secretar pe probleme organizatorice) erau ocupate în mare parte de persoane de naționalitate română. Conform unui raport întocmit în urma evenimentelor din martie 1990, în perioada de dinainte de 22 decembrie 1989, în județul Mureș existau 204 întreprinderi și instituții, care dispuneau de 605 poziții de conducere, dintre care 470 (77,7%) erau ocupate de români, 132 (21,8%) de maghiari și trei de germani. Acest raport ne arată o subreprezentare a maghiarilor, având în vedere că la vremea respectivă aproximativ 46% din populația județului era de naționalitate maghiară, iar în cazul reședinței de județ aceeași pondere era de 58%”*³³, consemnează istoricul Csaba Zoltán Novák cu referire la atmosfera politică și etnică din Târgu Mureș de la sfârșitul anilor '80.

consemnează generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu (*Ibidem*, p. 20-21).

³² *Ibidem*, p. 22-23.

³³ Csaba Zoltán Novák, *Revoluție și schimbare de regim la Târgu-Mureș* în Nándor Bárdi, Attila Gidó, Csaba Zoltán Novák, ed., *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România: 1989-1990*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2014, p. 218.

După 1972, András Sütő și Károly Király, ca principali exponenți ai minorității maghiare, aveau să critice încontinuu politica PCR față de minoritățile naționale. În opinia istoricului Csaba Zoltán Novák, „Generația '68” a intelectualilor maghiari din județul Mureș, influențată de poziția critică a lui András Sütő și Károly Király, va contesta politica PCR, însă nu din perspectivă ideologică, ci în contextul politicii față de minorități. „*Noua generație – scrie Csaba Zoltán Novák - de după cea din '68, intelectuali mureșeni care activau în diferite instituții culturale și de educație (János Lázok, András Béres, György Gálfalvi, Béla Markó etc.), căutau posibila ieșire, posibilele instrumente de autoexprimare în cadrul unor întâlniri personale sau de grup, discuții, dezbateri, încercând să facă pregătirile necesare pentru perioada ce ar urma după o posibilă cădere a dictaturii*”³⁴.

Impulsionați de principiile cunoscute sub numele de **Decalogul de la Helsinki**, rezultat în urma semnării Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare din Europa (30 iulie – 1 august 1975), respectiv respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau convingere, mulți cetățeni din spațiul Tratatului de la Varșovia vor începe să-și manifeste, în mod fățiș, opoziția față de regimul totalitar comunist. *Uniunea Sovietică și țările din Est nu se așteptau ca difuzarea Actului Final să se întoarcă împotriva lor, servind ca punct de sprijin pentru disidenți în chestiunea drepturilor omului și a autodeterminării popoarelor, nici ca statele occidentale să întreprindă acțiuni sistematice de cenzură, din cauza nerespectării drepturilor omului și a autodeterminării popoarelor, împotriva țărilor din Est*”³⁵, consemna profesorul García Vilar de la Universitatea Pontificală din Salamanca cu referire la importanța **Decalogul de la Helsinki**. URSS va publica **Actul Final de la Helsinki** în „Pravda” și „Izvestia”, iar în noua constituție a URSS, promulgată pe 7 octombrie 1977, sovieticii vor include în Articolul 29 obligația Uniunii Sovietice de a respecta, în relațiile cu alte state, drepturile omului și libertățile sale fundamentale. „România Liberă” va publica **Actul Final de la Helsinki** în numărul din 29 iulie 1975. Minoritatea maghiară din România se va simți încurajată să dea frâu liber furiei, reținută până atunci, „față de ceea ce considera a fi o politică discriminatorie”³⁶ și a făcut acest lucru în publicații de tip *samizdat*. „Majoritatea maghiarilor arestați pentru proteste

³⁴ *Ibidem*, p. 219.

³⁵ Patricia Gonzáles Aldea, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975 – 1990)*, București, Editura Curtea Veche, 2008, p. 42.

³⁶ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 2006, p. 196.

*împotriva regimului au fost mânați de resentimente, de eroziunea prevederii referitoare la învățământul în limba maternă*³⁷. Unii chiar au murit³⁸ în condiții misterioase”³⁹, concluziona istoricul Dennis Deletant.

În anii '80 vor circula în spațiul transilvănean publicațiile de tip „samizdat” intitulate „Ellenpontok” („Contrapuncte”) și „Erdélyi Magyar Hírügynökség” („Agenția maghiară de presă din Transilvania”). „Revista Ellenpontok” („Contrapuncte”) a fost prima revistă clandestină din timpul lui Nicolae Ceaușescu și a fost editată de mai mulți intelectuali maghiari din România. Au apărut doar nouă numere, între decembrie 1981 și ianuarie 1983, textele fiind semnate de Szócs Géza, Ara-Kovács Attila, Tóth Károly Antal, Tamás Gáspár Miklós, Molnár János, Keszthelyi András, Szilágyi Sándor, Tőkés László, Takács Ferenc, Mészáros István, Monica Lovinescu, Paul Goma, Virgil Ierunca, Mihnea Berindei, Mihai Corne. Pe 1 septembrie 1982, șeful Direcției I Informații Interne, generalul-maior Aron Bordea, alarmează Inspectoratul Județean Bihor al Ministerului de Interne de faptul că s-a aflat, prin intermediul unei emisiuni transmise de către secția maghiară a postului *Radio Europa Liberă*, că la Oradea a fost publicată o revistă clandestină, taxată imediat drept „naționalist-iredentistă”. Referindu-se la existența acestui „samizdat”, scriitorul și publicistul William Totok consemna: „*«Experimentul» «Ellenpontok» a fost punctul culminant al evoluției politicii minoritare negative a regimului ceaușist de la București. Odată cu declanșarea «minirevoluției culturale», în iulie 1971, Ceaușescu a stopat și procesul de pseudo-destalinizare, inițiat după venirea sa la putere, în 1965. În paralel s-a înăsprit și politica față de minorități, maghiarii fiind taxați și «lucrați» în documentele Securității ca «naționaliști-iredențiști»,*

³⁷ Pe 17 aprilie 1977, „Sunday Times” va publica un material de 60 de pagini în care se istorisea experiența minorității maghiare în România socialistă și se enumerau o serie de măsuri pe care autorul textului, György Lázár (un pseudonim), le considera a fi discriminatorii.

³⁸ Istoricul Dennis Deletant amintește în acest sens cazurile a doi învățători maghiari din Brașov: Lajos Kuthy și Jenő Szikzai. În 1976, Lajos Kuthy a fost găsit împușcat mortal într-o pădure din apropierea Brașovului după ce adunase semnături pe o petiție în care solicita înființarea unor clase cu predare în limba maghiară în județul Brașov. Jenő Szikzai a fost arestat de către Securitate, în primăvara anului 1977, în condițiile în care încerca să-i convingă pe conaționali săi maghiari să-și trimită copiii la secțiile maghiare și nu la cele românești din cadrul școlilor și liceelor din România. Totodată, Lajos Takács, fost rector al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (1947 – 1952) și vicepreședinte al Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară în 1977, a dat publicității un memoriu în care acuza statul român că împiedică minoritatea maghiară să studieze în limba maternă. Lajos Takács arăta că în anul de învățământ 1976–1977, din 345.738 elevi de liceu de naționalitate maghiară, 15.591 urmau licee tehnice, în care se predă exclusiv în limba română. În iunie 1973, Nicolae Ceaușescu va declara că „*nu putem înființa institute speciale de fizică, chimie sau de alte specialități pentru tinerii care nu știu limba română*” (Apud Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 198).

³⁹ *Ibidem*, p. 196.

iar germanii ca «naționaliști-fasciști». Teoria omogenizării naționale, lansată de către Ceaușescu, a fost urmată un deceniu mai târziu de proiectul de sistematizare, adică a desființării unor localități rurale și urbanizarea lor forțată. Totodată s-a dus o politică tacită de distrugere administrativă a învățământului minoritar, percepută ca o formă de suprimare a identității culturale specifice a «naționalităților conlocuitoare»⁴⁰.

Inițiatorii principali ai revistei „Ellenpontok” („Contrapuncte”) au fost dizidenții Ara-Kovács Attila și Tóth Károly, sprijiniți de poetul din Cluj-Napoca, Szöcs Géza. Operațiunile contra dizidenților, coordonate direct de la București, s-au derulat sub numele de cod „**Revista**” și apoi „**Oponenții '83**”. Colonelul (r) Stelian Popescu va consemna peste ani despre acest episod al rezistenței împotriva regimului Ceaușescu: **„Cât privește conținutul articolelor publicate în revistă, acestea abordau de pe poziții iredentiste și revizioniste, pretinsa lipsă de drepturi a etnicilor maghiari și asuprirea lor în România. Autorii articolelor erau de regulă intelectuali maghiari dominați de asemenea concepții. Este semnificativ în acest sens articolul scris de pastorul László Tökés intitulat «Erdelyit Visza, Mindent Visza!» (Ardealul înapoi, totul înapoi!)»**⁴¹. Mass-media din România a menționat faptul că pastorul László Tökés a fost deconspirat ca informator al Securității, începând cu data de 19 noiembrie 1982, în cazul cercului din jurul revistei „Ellenpontok” („Contrapuncte”) având drept misiune să aducă la cunoștința organelor de securitate toate datele și informațiile pe care le va obține și care „pot ajuta la clarificarea aspectelor legate de redactarea și difuzarea revistei «Ellenpontok» («Contrapuncte») și a altor probleme care interesează securitatea statului român”⁴².

⁴⁰ William Totok, *Ellenpontok, o revistă clandestină din timpul lui Ceaușescu*, în <http://www.rfi.ro/articol/stiri/social/ellenpontok-o-revista-clandestina-timpul-lui-ceausescu>, marți, 2 august 2011, accesat pe 28.06.2025, ora 19.30.

⁴¹ Stelian Popescu, *Publicația „samizdat” Ellenpontok, instrument de propagandă antiromânească în anii '80*, în „Vitrallii - Lumini și umbre”, Anul III, nr. 11/2012, p. 92.

⁴² Alina Olteanu, *Angajamentul semnat de László Tökés cu Securitatea a fost scos la lumină*, pe <http://m.ziuanews.ro/politica/angajamentul-semnat-de-laszlo-tokes-cu-securitatea-a-fost-scos-la-lumina-101069>, joi, 15.08.2013, accesat pe 28.06.2025, ora 20.10). În 2013, jurnalistul Cornel Ivanciuc va preciza că din dosarul lui László Tökés nu se mai poate găsi nicio urmă. „În 1992, Ioan Itu a publicat angajamentul de informator al lui Tökés în Tinerama. A izbucnit un mare scandal internațional, iar Associated Press a preluat scandalul. Între timp Tökés s-a apropiat de structurile parlamentare europene. Alison Mutler, corespondentul Associated Press a fost dată în judecată și a pierdut procesul cu László Tökés. Dosarul a fost dosit, dosarul de la CNSAS, iar astăzi puteți face orice demers și nu o să mai găsiți nicio urmă din activitatea de informator a lui László Tökés. Casat sau ascuns sau retrimis la arhiva operativă a SRI, pentru că toate dosarele care țin de siguranța națională, fiind încă active, toți protagoniștii acestor întâmplări beneficiază de alt regim decât cei cu dosare închise”, va declara Cornel Ivanciuc (Ibidem).

Trebuie menționat și faptul că, totuși, în anii '80, opoziția față de politica oficială a regimului Ceaușescu a avut drept vârf de lance cenaclul literar „*Ady Endre*” din Oradea, după ce Károly Toth a preluat conducerea acestuia, care a cerut, într-o scrisoare semnată de numeroși intelectuali, înființarea unei reviste literare locale în limba maghiară, invocându-se existența revistei române „*Familia*”. Securitatea a propus unificarea cenaclului literar „*Ady Endre*” cu cel în limba română, „*Iosif Vulcan*”. Pe 19 februarie 1982, ofițerii DSS-ului vor raporta următoarele: *„În prezent rezultă cu claritate că actuala conducere a cenaclului «Ady» a scos activitatea acestuia de sub controlul organelor competente, folosind cadrul organizat literar drept pretext care să permită manifestările naționaliste, a unor acțiuni după bunul lor plac, corespunzătoare concepțiilor lor dușmănoase”*⁴³.

Totodată, prezența fratelui lui László Tőkés în municipiul Târgu Mureș, profesorul András Tőkés, avea să genereze o supraveghere sporită din partea organelor de partid și a Securității. László Tőkés (n. 01.04.1952 în Cluj-Napoca) provine dintr-o familie de vechi preoți reformați și va absolvi Institutul Teologic Protestant de grad universitar din Cluj-Napoca. Își va începe activitatea profesională în calitate de capelan la biserica reformată din Brașov, în 1975, după care a plecat la Dej în 1977. În 1984 a fost îndepărtat din calitate de preot pe cale disciplinară. *„În 1983-1984 am luat parte la editarea unei reviste samizdat, cred că prima revistă samizdat din România, numită «Ellenpontok» («Contrapunct»). Eu am scris materialul privind viața bisericească, situația bisericii reformate din România. Pe de altă parte am redactat niște memorii în secret către biserica reformată din Ungaria și către centrul religios din Geneva unde se află sediul Alianței Mondiale Reformate. Articolele din revistă nu erau semnate, dar Securitatea a aflat cine le-a scris”*⁴⁴, va mărturisi László Tőkés. După lungi și interminabile procese cu autoritățile ecleziastice din cadrul Bisericii Reformate, László Tőkés va deveni preot secundar, în 1986, în cadrul episcopiei Oradea, care i-a oferit un loc de muncă în Timișoara. Parohul principal Leo Peuker va muri în 1987 și László Tőkés va rămâne singur în relația cu comunitatea. *„Cât era Leo Peuker preot, veneau la slujbă 40 - 50 de oameni. După ce Tőkés a preluat această sarcină, din săptămână în săptămână venea tot mai multă lume. Sala devenise arhiplină, în 1989 cred că veneau la fiecare slujbă în jur de 600 de oameni. Predicile sale erau un mod de împotrivire la regim. De pildă, cuvântul «libertate» era folosit foarte des. Nu spunea ceva direct, dar alegea din Biblie citate cu tâlc. Prima noastră înfruntare cu Securitatea a fost în 1988. La 31 octombrie, de ziua Reformăției, am organizat în biserică un recital de poezie*

⁴³ William Totok, *Ellenpontok...*

⁴⁴ Marius Mioc, *Revoluția, fără mistere. Începutul revoluției române: cazul László Tőkés*, Timișoara, Editura „Almanahul Banatului”, 2002, p. 62.

din Dsida Jenó. (...) Numele lui László Tőkés a apărut în presa din Ungaria pentru prima oară legat de această problemă”⁴⁵, mărturisirea Árpád Gazda, redactor-șef al cotidianului maghiar „Kronika”. Pe 21 februarie 1989, László Tőkés va trimite o scrisoare Uniunii Mondiale Reformate în care își exprimă acordul față de politica acestei organizații care apără existența Bisericii Reformate în România socialistă și critica, totodată, planul de sistematizare a satelor.

În contextul transformărilor din spațiul Europei Centrale și de Est din toamna anului 1989, *Radio Budapesta* se va implica în efortul propagandistic de-a susține moralul populației românești și a minorității maghiare în relația cu regimul Ceaușescu care nu accepta nicio schimbare, nicio reformare. *Radio Budapesta* va lansa în eter, pe 18 noiembrie 1989, știrea, preluată, mai apoi, de către *Radio Europa Liberă*, potrivit căreia Partidul Socialist din Ungaria își anunța intenția de a nu participa la lucrările Congresului al XIV-lea al PCR. În buletinul de știri de la *Radio Europa Liberă* din 20 noiembrie 1989, de la ora 22.00, se va menționa faptul că lucrările Congresului au fost boicotate și de către alte state. „*Diplomații din cele 12 state membre în Comunitatea Europeană acreditați la București, boicotează cel de-al XIV-lea Congres al PCR. În semn de protest față de violarea drepturilor omului în România. Într-o declarație dată publicității la Paris s-a precizat că reprezentanții Comunității Europene nu vor participa nici la alte activități organizate cu ocazia Congresului. O decizie similară a fost luată de ambasada SUA la București. S-a precizat că participarea unor reprezentanți americani la orice fel de activitate organizată de PCR ar fi deplasată, dată fiind îngrijorarea profundă a SUA în ceea ce privește situația drepturilor omului în România*”⁴⁶, consemna Alexandra Polizu de la microfonul *Radio Europa Liberă*. Pe 21 noiembrie 1989, *Radio Budapesta* va transmite în buletinul de știri: „*La Congresul din România care a început astăzi, delegații însuflețiți au întrerupt mai mult de 100 de ori cuvântarea de succes a lui Nicolae Ceaușescu în care acesta a promis o aprovizionare mai bună. Congresul PCR se desfășoară în spatele ușilor închise (...) În informațiile de până acum, presa sovietică s-a abținut de la comentarii ironice ori cu două înțeleșuri când a fost vorba despre Congresul PCR. Numai comentatorul televiziunii și-a permis să împartă Europa de Est în țări unde sunt schimbări și țări unde nu sunt. Însă comentatorul l-a numit pe Ceaușescu «Tovarăș» și a citat, fără comentarii, din acea statistică de succese care s-a citit la Congres. Numai aplauzele ritmice ale miilor de delegați participanți la Congres puteau aminti telespectatorilor sovietici de perioada asemănătoare din istoria lor, perioadă care le-a adus atâta rău*”⁴⁷.

⁴⁵ Ibidem, p. 23-24.

⁴⁶ Societatea Română de Radiodifuziune (editor), *E un început în tot sfârșitul...*, București, 1998, p. 20.

⁴⁷ Ibidem.

Într-o astfel de situație, temerile lui Nicolae Ceaușescu privind o posibilă înlăturare a sa erau alimentate de către Centrul de Informații Externe (CIE) prin *Nota nr. 00263/22 noiembrie 1989* în care se menționa faptul că șefii de stat și de guvern ai țărilor membre ale Comunității Economice Europene (CEE) au decis, în contextul pozițiilor concertate ale SUA și URSS cu privire la România, **„intensificarea acțiunilor vizând crearea unor tensiuni interne destabilizatoare, prin folosirea unor stări de nemulțumire și incitări în mediul minorității maghiare, considerându-se că în acest fel România ar putea fi determinată să nu mai obstrucționeze procesele ce au loc în Est”**⁴⁸. Generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu, unul dintre foștii lideri ai DSS-ului, va mărturisi cu privire la neliniștea și îngrijorarea ce domnea în sânul aparatului de securitate al României socialiste: *„Când am mai aflat și că trupele maghiare făceau, la mijlocul lunii decembrie 1989, manevre de-a lungul graniței cu România, temerile la adresa integrității teritoriale*⁴⁹ *a țării nu ni se păreau deloc exagerate. Acestea aveau să fie potențate de faptul că materializarea dispoziției lui Nicolae Ceaușescu de a trece Comandamentul Trupelor de Grăniceri tocmai în acea perioadă, începând cu 14 decembrie 1989, de la Ministerul Apărării Naționale la Ministerul de Interne, a destabilizat sistemul de protecție a frontierei de stat, deoarece, datorită evoluției evenimentelor, transferul nu a putut fi realizat adecvat. Ca urmare, Trupele de Grăniceri nu au avut în acele zile o comandă clară, iar logistica era total precară. La multe subunități de pe granița de Vest fuseseră retrase mijloacele de luptă și de transport ale Armatei și nu se primise în schimb dotarea necesară de la Ministerul de Interne. Pichetelor de grăniceri le rămăseseră în dotare numai armament ușor cu maxim 60 de cartușe de om și se vedeau în fața unui inamic ce se prefigura, dotat cu tancuri și transportoare blindate, care executa acțiuni de intimidare în fiecare noapte, cu efecte serioase asupra moralului grănicerilor români, mai ales că nu aveau legături funcționale cu restul trupelor MAPN, cu care aveau planuri de cooperare”*⁵⁰.

În cursul serii de 28 noiembrie 1989, *Radio Vocea Americii*, în buletinul de știri de la ora 20.00, aducea în discuție „cazul László Tökés”. Comentatorii *Vocii Americii* menționau: *„Noi știri îngrijorătoare s-au primit despre László*

⁴⁸ *Ibidem*, p. 21.

⁴⁹ La încheierea reuniunii la nivel înalt a CEE de la Strasbourg, din 10 octombrie 1989, François Mitterand va declara că *„problema unor provincii cum ar fi Silezia, Moravia, Prusia Orientală etc. trebuie să rămână intangibilă”* (Apud Alesandru Duțu, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010, p. 64), însă *„nu trebuie să se omită problema divergențelor între Ungaria și România în problema Transilvaniei, sau problema Basarabiei”* (Ibidem). Președintele François Mitterand va fi extrem de explicit când va declara că *„Franța și URSS trebuie să-și reia rolul de asigurare a echilibrului în Europa, așa cum au făcut-o de secole”* (Ibidem).

⁵⁰ Vasile Mălureanu, *Evenimentele din decembrie 1989 în percepția... (I)*, p. 21.

Tökés. În timpul emisiunii a sosit în studio corespondența lui Bálint István din Debrecen. În procesul cazului Tökés din 28 noiembrie, tribunalul din Timișoara a adus sentința, și anume, că în decurs de 6 zile, Tökés László trebuie să părăsească biserica, credincioșii și copilul mic și [trebuie] dus într-un loc până acum necunoscut. În data de 20 octombrie, oamenii Securității au descoperit într-o mașină maghiară o chitanță în care László Tökés adeverește că a primit mai multe mii de lei de la cineva, într-un anumit loc. Evenimentul zilelor trecute este că iar a apărut această chitanță, în compania unui kilogram de zahăr, a patru banane, o duzină de ouă și o margarină - bineînțeles, tot din mâna Securității. Aceste lucruri compromițătoare au fost fotografiate, iar fotografiile sunt răspândite în cercul timișorenilor, cu sutele. Aceste fotografii conțin și inscripția că «în timp ce voi stați la rând, preotul vostru înoată în mijlocul bunătaților». Oamenii Securității au încercat să-l înmoaie pe László Tökés făcându-i un interogatoriu de peste cinci ore»⁵¹. Pe 7 decembrie 1989, Radio Budapesta va informa, în timpul jurnalului de la ora 19.30, că: „Președintele temporar al Republicii Ungaria, Szurös Matyas, a cerut lui Nicolae Ceaușescu să dea instrucțiuni autorităților române ca în viitor să nu-l mai amenințe și să nu-l mai hărțuiască pe László Tökés și familia sa. Szurös Matyas a intenționat să predea mesajul ambasadorului român la Budapesta care trebuia să-l transmită lui Ceaușescu. Traian Pop a refuzat însă preluarea mesajului. În mesaj, Szurös Matyas amintește lui Ceaușescu că contrar (sic!) protestului făcut de Ungaria, László Tökés este în continuare insultat, din ce în ce mai dur. Acest lucru nu poate fi apreciat decât prin faptul că drepturile omului, ale minorităților naționale și practicarea liberă a religiei în România suferă îngrădiri din ce în ce mai mari. În mesaj își manifestă speranța că totuși câștig de cauză va avea bunăvoința, iar între cele două popoare va fi pace»⁵².

Pe 8 decembrie 1989, la ora 17.00, Radio Europa Liberă va comunica: „30.950 de refugiați au sosit în ultimii doi ani în Ungaria. Șeful Comisiei interministeriale maghiare pentru problema refugiaților, Zoltán Gall, a afirmat că peste jumătate din refugiați sunt de origine etnică maghiară, cifra refugiaților fiind în creștere. Zoltán Gall a mai afirmat că majoritatea refugiaților din România s-au stabilit în Ungaria. Numai 2.709 au plecat în alte țări, iar 540 s-au repatriat. Unui număr de 2.771 de refugiați li s-a respins din diferite motive cererea de a se stabili în Ungaria. Demnitarul de la Budapesta este de părere că în rezolvarea cererilor refugiaților din România nu ar trebui făcute discriminări datorită originii etnice, dar nu ar trebui să se permită ca fluxul acestora să creeze tensiuni sociale. În luna octombrie, Zoltán Gall afirmase la o reuniune la Geneva că Ungaria are de făcut față unor condiții economice grele, printre care și lipsa de

⁵¹ E un început..., p. 23 - 25.

⁵² Ibidem, p. 24.

locuințe. Iar dacă exodul din România va continua, s-ar putea ivi grave probleme sociale și economice”⁵³. În continuarea „cazului László Tökés”, Radio Budapesta va comunica, pe 14 decembrie 1989: „Colegiul etnic și pentru naționalități al guvernului maghiar a cerut ajutorul Parlamentului European și al Comunității Europene în cazul preotului László Tökés din Timișoara. Azi, în locuința preotului se face inventarul pentru ca mâine sau poimâine să poată fi evacuat. Colegiul cere ca opinia publică maghiară și internațională să protesteze împreună pentru încălcarea drepturilor omului în România”⁵⁴.

Efortul mediatic realizat de către posturile de radio occidentale, cu menirea de a insufla curaj și speranță celor care se aflau sub tirania regimului Ceaușescu, continuă și în cadrul emisiunii *Program politic* realizată de către Mircea Carp, pe 10 decembrie 1989, când Radio Europa Liberă va transmite: „Cu prilejul zilei internaționale a drepturilor omului, «Liga anticomunistă română», una dintre organizațiile românilor refugiați în Ungaria, a dat publicității un apel în care îi cheamă pe toți românii, precum și întreaga opinie internațională să condamne nerespectarea drepturilor omului în România. Pentru duminică seara, liga a organizat la Budapesta o manifestație de protest împotriva regimului de la București”⁵⁵. În „Nota” înaintată de către șeful DSS-ului, pe 18 decembrie 1989, lui Nicolae Ceaușescu se menționa: „În perioada următoare guvernul român va fi supus la presiuni psihologice în scopul înlocuirii lui cu altul, în care PCR să nu mai aibă rolul conducător. URSS și Ungaria, prin intermediul radioteleviziunii, vor incita populația Transilvaniei la revoltă împotriva guvernului de la București. URSS va acționa pentru a obține sprijin în România în direcția «reactivării» unor români care au studiat în Uniunea Sovietică și simpatizează cursul politic din această țară”⁵⁶.

Într-o astfel de atmosferă apăsătoare, încărcată de profunde nemulțumiri economice, sociale și culturale, precum și al respectării drepturilor omului, cetățenii români și cei de etnie maghiară din Târgu Mureș așteptau o schimbare de regim politic la sfârșitul lui 1989. „În anii '80, conducerea partidului a încercat să rezolve criza economică și pe cea legată de politica față de minorități prin folosirea unor cadre maghiare de partid fidele acestuia, prin intensificarea rigorii ideologice și prin presiunile exercitate de organele Ministerului de Interne. Securitatea, considerând criticile aduse politicii față de naționalități a partidului drept semne ale naționalismului, a exercitat o presiune intensă asupra lui András

⁵³ *Ibidem*, p. 26.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 24.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 26 – 27.

⁵⁶ Filip Teodorescu, *În decembrie 1989 a fost o lovitură de stat organizată de serviciile de informații străine*, în „Vitrallii - Lumini și umbre”, Anul I, nr. 1, decembrie 2009, p. 47 – 48.

Sütő, Károly Király și a altor personalități ale elitei maghiare care gândeau asemănător, aceștia fiind, după caz, supravegheați, influențați, provocați în permanență și amenințați. În această perioadă, problema minorității maghiare era tratată de către serviciile secrete române ca o problemă de securitate națională. Această neîncredere stigmatizantă a devenit publică atât în media și în discursul cotidian, cât și în propaganda comunistă, ceea ce a degradat și mai mult senzația de confort în rândul maghiarilor. În cea de-a doua parte a anilor '80, din cauza situației economice și politice existente, atât în Târgu Mureș, cât și în județ domina o atmosferă sumbră, iar din cauza celor prezentate mai sus, populația maghiară din județ și din Târgu Mureș se simțea și mai oprimată. În rândul comunității maghiare s-a instalat o deprimare, o decepție generală, câteodată pericolul parcă plutea în aer, iar intenția de emigrare (legală sau ilegală) s-a accentuat semnificativ⁵⁷, concluziona istoricul Csaba Zoltán Novák.

Nemulțumirea îi scoate în stradă

În contextul evoluției evenimentelor de la Timișoara din ziua de 17 decembrie 1989, începând cu ora 15.00 se va transmite ordinul ministrului Apărării Naționale privind executarea de către Marile Unități și Unități ale Armatei Române, începând cu ora 18.30, a indicativului „**Radu cel Frumos**” (alarmă de luptă parțială). Ordinul avea să fie receptat și de către unitățile militare din municipiul Târgu Mureș. Referindu-se la acele momente, colonelul (r) Corneliu Bânzaru, fost comandant al transmisiunilor din cadrul Diviziei 6 Tancuri „Horea, Cloșca și Crișan” din Târgu Mureș, mărturisește: „Duminică, 17 decembrie, eram acasă. Am fost chemat la unitate. Toți am fost chemați. Nu ni s-a spus bineînțeles nimic concret. Nimeni nu știa ce se întâmplă, ni s-a spus doar să rămânem acolo. Ca o paranteză, eu mereu am fost un tip foarte libertin în gândire și expresie. Am spus mereu ce am gândit. Nu a fost nicio mirare pentru unii când am spus că dacă rămânem în unitate unde dormim și ce mâncăm. Am părut un fel de «Gică Contra». (...) Mulți colegi după Revoluție sau în preajma ei, după ce au văzut atitudinea pe care am avut-o (n.a. – a refuzat să tragă în manifestanți) mi-au spus că știam ce se va întâmpla, că am relații fiind la transmisiuni. Nici vorbă! Nu știam nimic în plus față de ceilalți. Iar Europa Liberă am ascultat de când mă știu. Ulterior am aflat că se exagera numărul victimelor, dar așa e în presă⁵⁸.

În dimineața zilei de 21 decembrie 1989, la ora 09.00, în mod spontan, în hala de montaj a întreprinderii IMATEX (circa 4.000 de angajați), în locul

⁵⁷ Csaba Zoltán Novák, *op. cit.*, p. 220.

⁵⁸ Tudor Curtifan, *Decembrie '89. Eroii Armatei care au refuzat să tragă. Povestea lui Corneliu Bânzaru: „Împăratul era gol”* pe https://www.defenseromania.ro/deceembrie-89-eroii-armatei-care-au-refuzat-sa-traga-cazul-lui-corneliu-banzaru-impăratul-era-gol_600465.html, accesat pe 11 octombrie 2025, ora 19.10).

scrisorii de protest față de „huliganii” de la Timișoara, solicitată de organele de partid, Aurel Vuță îl va obliga pe secretarul de partid să consemneze la dictarea sa și să trimită o scrisoare către Nicolae Ceaușescu, prin care să se protesteze împotriva represiunilor de la Timișoara, pentru libertate de expresie și împotriva altor neajunsuri. *„La ora 9:00 am fost convocați în secția de montaj, o hală uriașă unde a venit secretarul de partid al IMATEX, Vlas Vasile, să ne citească un manifest. În momentul în care a început să vorbească l-am oprit. Ne spunea despre huliganii și derbedeii de la Timișoara care au vandalizat orașul. I-am spus că nu este adevărat, că noi știm că acolo sunt frații noștri de la Timișoara care au fost împușcați, că sunt mulți morți și răniți. El s-a blocat. Le-am cerut colegilor să aducă din cabina maștrilor o coală A4 și i-am dictat personal o scrisoare pentru Ceaușescu în care am cerut libertate, alegeri libere, să se cunoască adevărul despre Timișoara, plus multe alte chestii care priveau locul de muncă. Duminica nu mai aveam liber, ziua era transformată în miercuri, dar și atunci trebuia să venim la muncă. Nu mai există această scrisoare. O copie a rămas la secretarul de partid iar cealaltă i-am dat-o unui coleg care de teamă a rupt-o și a aruncat-o într-un canal. În acel moment am avut sprijinul colegilor care au venit în ajutorul meu prin vociferări. Noi ne-am pregătit înainte, aveam niște plexicuri pe care le-am aprins drept lumânări în memoria celor de la Timișoara. După ce am dictat scrisoarea, nu îmi dau seama nici acum de ce, poate de frică, secretarul de partid nu s-a opus, ci la final mi-a spus că se va duce la Poștă să o trimită prin telex. Noi nu ne-am dat seama că și IMATEX-ul avea telex. S-a dus direct la Igreț (n.a. – Ilie Viorel Igreț prim-secretar al Comitetului Județean PCR Mureș). Nu s-a mai muncit în ziua respectivă în IMATEX”⁵⁹*, va declara Aurel Vuță despre cele petrecute pe 21 decembrie 1989 la IMATEX din Târgu Mureș. Totodată, un grup de muncitori vor începe să aprindă bucăți de plastic în loc de lumânări în memoria morților de la Timișoara.

Protestul se va radicaliza în jurul orei 11.00, când în loc de răspuns sau de confirmare a trimiterii scrisorii către Nicolae Ceaușescu, va sosi secretarul municipal al PCR, Ironim Buda, însoțit de cinci persoane civile care au încercat să-l atragă pe Aurel Vuță în biroul directorului, însă se vor lovi de opoziția colegilor acestuia. *„Oamenii au zis apoi să mergem la Întreținere, unde s-a luat decizia de a ieși în stradă. În jurul orei 11.00 ne-am îndreptat spre poartă. Când am ajuns la poartă ne-am hotărât că ar fi bine să așteptăm și schimbul doi să fim mai mulți. A fost o greșeală pentru că la 13.30 când a venit schimbul doi nu am fost mai mulți. În final, în stradă am ieșit cam 300 din 4.000 de oameni*

⁵⁹ Idem, *Mărturisiri de la Revoluție. Scrisoarea adresată lui Ceaușescu de la care a pornit măcelul în Tg-Mureș* pe <https://www.dcnews.ro/marturisiri-de-la-revolutie-scrisoarea-adresata-lui-ceausescu-de-la-care-a-pornit-macelul-in-tg-mures-791322.html>, accesat pe 19 august 2025, ora 21.30.

care lucram la IMATEX. Am început să oprim în trafic autobuzele care duceau oameni la muncă, dar din păcate au coborât foarte puțini cu noi. Nu ne-am dus în prima fază spre Comitetul Județean de partid. Noi ne-am dus să scoatem în stradă și celelalte întreprinderi: IRA, Metalotehnica, Vinalcool etc. Am ajuns până la Metalotehnica. La IRA și Vinalcool erau blocate porțile. La Metalotehnica am reușit să intrăm. Directorul fabricii a încercat să ne oprească, dar fără succes. Am intrat, dar puțini au ieșit și aici cu noi. Ei aveau acces și prin spate pe unde au ieșit. Când ne-am întors erau deja scutieri. Primul baraj a fost la Metalotehnica când au încercat să ne blocheze în incinta întreprinderii. Dar erau foarte «subțirei» și am trecut de ei. Ne-am întors spre gară, pe șoseaua Gheorghe Doja. Pe trotuar cred că erau mai mulți oameni decât eram noi pe șosea. Veneau în paralel cu noi. Când am ajuns în zona cofetăriei Mariana (n.a. – zona Gării din Târgu-Mureș) am întâlnit primul dispozitiv adevărat. Era format din trupe de Securitate cu pistoale automate, scutieri, câini⁶⁰, va declara Aurel Vuță.

La ora 11.35, unitățile militare din Târgu-Mureș vor primi ordinul de-a interveni pentru blocarea afluirii coloanelor de demonstranți care se îndreptau spre sediul Comitetului Județean de Partid. Se vor constitui trei detașamente de militari. Două detașamente de militari din cadrul UM 01244 vor fi trimise pe strada Gheorghe Doja și în zona Gării CFR, însă ele nu vor intra în dispozitivele de menținere a ordinii, „fie pentru că prin zonele respective nu se dirijează coloanele de demonstranți, fie pentru că forțele MI, existente deja în aceste perimetre, erau suficiente”⁶¹. Cel de-al treilea detașament de militari ai MAPN va fi format din 173 cadre și militari în termen, patru autocamioane și cinci TAB-uri de Cercetare, din cadrul UM 01244, UM 01316 și UM 01373, și se va deplasa la Comitetul Județean de Partid pentru a întări dispozitivul forțelor Ministerului de Interne. Însă, Detașamentul MAPN nu va putea constitui un dispozitiv corespunzător datorită faptului că demonstranții vor bloca căile de acces către Comitetul Județean de Partid Mureș. Rememorând acele clipe, colonelul (r) Corneliu Bânzaru avea să mărturisească: „Noi am aflat că a ieșit IMATEX-ul din gura comandantului Diviziei. Era alarmat. Spunea că e ordin să ieșim cu Armata în stradă că a ieșit IMATEX-ul. Era un Consiliu din care făceam parte oameni cu funcții de răspundere. Atunci m-am ridicat și am întrebat «Cum adică să iasă Armata în stradă? Țștia nu sunt dușmanii noștri. Cum să tragem în ei?». (...) I-am spus: «Tovarășe, a trage la picioare înseamnă că rîcoșează din ciment și glonțul ajunge în cap, în piept, oriunde». Nu trebuie să ai pregătire militară și nici nu ai nevoie de prea multă știință să îți dai seama de această treabă. Totul se întîmpla cam pe la ora 13.00, după teleconferința lui Ceaușescu. Am făcut notă

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989 (Ediția a II-a revăzută și completată), București, Editura Militară, 1998, p. 106.

discordantă. Bineînțeles că la ședință erau și niște politrucii, doi reprezentanți de la Armată, trimiși pe teren. Unul a zis să merg în biroul comandantului și să mi se explice acolo. (...) Atunci, de față cu toată lumea, i-am întrebat ironic, «Și credeți că în biroul comandantului o să înțeleg mai bine?». (...) S-a dat imediat telefon la Cluj la comandantul Armatei a 4-a, la generalul Topliceanu. Divizia era subordonată Armatei a 4-a. Generalul Topliceanu a propus ministrului Apărării Vasile Milea să fiu trecut în rezervă cu gradul de soldat. Comandantul Diviziei a trecut la executarea ordinului. M-a dezarmat, lucru dezonorant pentru un militar. Mă mir că nu mi-a smuls și tresele. M-a dezarmat, m-am conformat. L-am chemat pe un coleg, i-am zis că îmi pare rău de el, dar el urma să mă înlocuiască. Nu i-a convenit. Nu era o sarcină ușoară organizarea legăturilor pe întreaga Divizie. Am stat pur și simplu în birou din 21 decembrie până pe 22 decembrie la prânz când a plecat Ceaușescu cu elicopterul. (...) Am fost chemat pe 22 decembrie. Mi s-a oferit să preiau din nou funcția și mi s-a întins pistolul. De față erau mai mulți ofițeri. I-am spus că nu îl accept decât înmânat în fața cadrelor militare cu scuzele de rigoare. Nu s-a întâmplat bineînțeles, nu mi l-a mai dat niciodată, m-am trezit cu el la rastel după câteva săptămâni»⁶². Reabilitarea militară a curajosului ofițer se va petrece abia în februarie 1990⁶³.

La ieșirea din Întreprinderea Metalotehnica, coloana de la IMATEX va depăși cordonul de represiune după îmbrânceli și altercații cu forțele Ministerului de Interne. În zona gării CFR, dispozitivul de represiune va fi depășit cu greu după mai mult timp de către coloana de la IMATEX, prin ocolire înspre cartierul Dâmbu Pietros. Trebuie menționat faptul că o mică parte dintre manifestanți vor reuși să se strecoare înspre strada Grivița Roșie, să reentre pe strada Gheorghe Doja, în zona Magazinului Moca și să continue drumul către centrul orașului Târgu Mureș. Totodată, pe scările aflate la ieșirea din cartierul Dâmbu Pietros înspre restaurantul Furnica, dispozitivul de represiune va fi depășit după confruntări extrem de dure cu organele de represiune. La intrarea în Centru, în dreptul Palatului Telefoanelor, coloana care se mărise prin alăturarea de noi demonstranți de pe tot traseul, precum și a unor grupuri

⁶² Idem, *Decembrie '89...*

⁶³ „Un episod interesant s-a petrecut în 16 februarie 1990, deci în anul următor, când am fost chemat prin notă telefonică la ministrul Apărării Naționale. (...) Da, Militaru era în funcție. Culmea că atunci a fost ultima zi a lui de ministeriat. Dar în dimineața respectivă am ajuns acolo, nu știam despre ce e vorba, nu se spunea nimic în nota respectivă. Îmi puneam fel de fel de probleme, nu găseam niciun răspuns. Am intrat în biroul ministrului, m-am prezentat. Era cu șeful cadrelor și un aghiotant. Mi-a spus să îi povestesc tot, absolut tot ceea ce s-a întâmplat în Divizie pe 21 decembrie 1989. M-a ascultat, apoi i-a transmis șefului cadrelor să meargă cu mine să scriu pe hârtie tot ce i-am povestit. M-am conformat, m-am dus, am scris declarația. Apoi mi s-a dat un plic din partea ministrului în care am fost avansat în mod excepțional în gradul de colonel”, va povesti colonelul (r) Corneliu Bânzaru (*Ibidem*).

sosite dinspre zona Tudor, Furnica, strada Gheorghe Doja, va înfrunta cel mai puternic dispozitiv de represiune care a reușit, doar pentru puțin timp, să întârzie intrarea demonstrațiilor înspre Piața Trandafirilor.

Într-un „**Memoriu**” privind desfășurarea evenimentelor din municipiul Târgu-Mureș, din ziua de 21 decembrie 1989, se menționează: „După depășirea ultimului dispozitiv de represiune, coloana intrată în centru s-a poziționat în zona Hotelului Grand, vizavi de sediul Comitetului Județean PCR (apărat de alt dispozitiv de represiune), s-a mărit prin alăturarea altor sute de manifestanți veniți din toate direcțiile. A refuzat să-și trimită conducătorii la discuții cu primul secretar de partid deoarece a fost atacată cu petarde și fumigene de fostul comandant al miliției (lt. col. Gambrea G.), a intrat în coliziune cu mașinile de pompieri, care au folosit apă și spumă (una dintre ele a fost scoasă din uz în urma confruntărilor) și a reușit în final să intre în Piața Trandafirilor. În Piața Trandafirilor, acțiunile masive au fost începute de coloana sosită de la IMATEX, care s-a oprit în dreptul bisericii romano-catolice (un preot a ținut discurs în limbile română și maghiară), a intrat în Piața Teatrului unde a dăruit panoul cu vizitele lui Ceaușescu și a continuat protestele în jurul parcului, cântând „Deșteaptă-te române!”. Mișcările de protest din Piața Trandafirilor au continuat până seara târziu după împrăștierea prin deschiderea focului a coloanei sosite din cart. Tudor (s-au radicalizat pe tot parcursul zilei, în câteva rânduri s-a încercat ruperea cordonului militar și ieșirea înspre zona Poștei, iar la ora 19.00 un număr de manifestanți au reușit să iasă înspre Poșta și să plece înspre cartierul Tudor) când, mulți dintre manifestanții din această zonă au fost arestați. Arestări s-au făcut inclusiv prin intrarea miliției cu mașina pe trotuarul din fața cinematografului Arta. Coloana Tudor – Centru s-a extins cu grupul sosit din cartierul Dâmbu Pietros, din alte zone venite dinspre centru și persoane care s-au alăturat acesteia pe tot traseul. Coloana s-a oprit în zona restaurantului Fortuna (din cartierul Tudor). Câțiva dintre liderii acesteia au urcat pe platforma restaurantului și au ținut discursuri mobilizatoare. Din magazinul alimentar au fost aduse 2 cutii cu lumânări care s-au împărțit manifestanților pentru a fi aprinse, iar numărul demonstrațiilor a crescut la câteva mii înainte ca aceștia să pornească din nou înspre centru. La sosirea în centru, coloana demonstrațiilor (cca. 10.000 de persoane) a fost împiedicată să facă joncțiunea cu manifestanții aflați în Piața Trandafirilor, oprită și dispersată în trei rânduri de un cordon militar poziționat transversal pe șosea înspre hotelul Grand și în lungul șoselei, între Palatul Culturii și Catedrala Mică, cu apă, cu gaze lacrimogene și, în final, cu focuri de armă”⁶⁴.

⁶⁴ Momente importante din declanșarea, conducerea și victoria Revoluției din Decembrie 1989, în Târgu-Mureș (I) (extras din istoricul depus și înregistrat la Institutul Revoluției Române) pe <https://www.cuvantul-liber.ro/335739/momente-importante-din-declansarea-conducerea-si-victoria-revolutiei-din-decembrie-1989-in-targu-mures-i-extras-din-istoricul-depus-si->

Unitățile Ministerului de Interne vor reuși dispersarea manifestanților, eliberând zona Comitetului Județean de Partid până la ora 19.30. În noua situație, între orele 19.00 și 20.00, vor fi trimise noi forțe ale MAPN, respectiv 340 cadre și militari în termen, nouă autocamioane și 12 TAB-uri de Cercetare, cu misiunea de-a bloca accesul către instituțiile publice aflate în centrul orașului. Spre seară, în jur de ora 21.00, dinspre clădirea Poștei, va pătrunde o coloană de demonstranți din care persoane agresive vor arunca cu pietre, sticle, bare de fier înspre forțele de ordine ale Ministerului de Interne și ale MAPN. Într-o astfel de situație va fi rănit grav soldatul Mircea Notor din UM 01373. Totodată, va fi atacat de mulțime un TAB de Cercetare din UM 01318 căruia „*îi sunt înțepate cu cuțitele cauciucurile, i se smulg uneltele aflate în starea de fixație, încercându-se să i se deschidă obloanele*”⁶⁵. Din instinct de apărare, militarii vor deschide foc de avertisment timp de 30-40 de secunde. În volumul **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989** (Ediția a II-a revăzută și completată, 1998), se vor consemna următoarele cu referire la această situație: „*Se trage oblic, traiectoria fiind observată după gloanțele trasoare. Focul cu mitralierele cal. 7,62 mm de pe cele două TABCc din flancurile dispozitivului este executat, de asemenea, oblic, cu țeava înclinată în plan vertical. De pe TABCc-ul din mijloc, caporalul Alexandru Mascan execută focul de avertisment cu mitraliera ca. 14,5 mm, întrucât la cea de cal. 7,62 mm avusese loc un incident tehnic. Cu aceasta din urmă s-a executat, ulterior, o rafală scurtă, de astă dată cu țeava căzută la bază (5 grade față de orizontală), fără a se sesiza faptul că își modificase unghiul de înclinare*”⁶⁶. Într-o astfel de situație vor fi împușcați mortal Adrian Hidoș (21 de ani), Lajos Hegyi (25 de ani), Károly Pajka (33 de ani), Ilie Muntean (30 de ani), Sándor Bodoni (33 de ani) și Ernő Tamás (38 de ani). La spitalul județean vor primi îngrijiri medicale 18 răniți, însă numărul lor a fost mult mai mare.

Înfuriați, manifestanții se vor retrage și vor devasta Magazinul Romarta Tineretului și Cofetăria Café-Lux. Totodată, forțele Ministerului de Interne vor reține, în zona Hotel Grand, Palatul de Cultură și Poștă, circa 70 - 80 de oameni care vor fi urcați în mașinile Miliției și transportați în sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, unde vor fi bătuți și brutalizați. Cordonul forțelor de represiune va rămâne pe loc și va asigura paza Comitetului Județean de Partid în tot cursul nopții. „*Imaginați-vă ce aveam eu în minte când am văzut că în centru au murit oameni. Imaginați-vă cum mă simțeam! Mi-am spus apoi că viața mea și a familiei mele e terminată.*

[inregistrat-la-institutul-revolutiei-romane/](#), accesat pe 15 august 2025, ora 19.30.

⁶⁵ *Armata Română în Revoluția...*, p. 107.

⁶⁶ *Ibidem*.

Nota bene că în noaptea aceea mi-au spart apartamentul din cartierul Tudor unde locuiam atunci. Iar la mama în grădină a fost plasat un dispozitiv care m-a așteptat toată noaptea. Eu mi-am luat nevasta care era asistentă la Spitalul Județean și ne-am dus la Voiniceni (n.a. – localitate din județul Mureș situată la aproximativ 10 kilometri de municipiul Târgu-Mureș) la socri mei care m-au certat”⁶⁷, va mărturisi Aurel Vuță.

Normalizarea vieții și un nou început

În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, presa locală de partid va transmite un apel către populație, atrăgând atenția ca „în cadrul fiecărei unități economice, la locurile de muncă să fie formate grupuri pregătite pentru luptă în vederea apărării bunului public, a ordinii și a liniștii, respectiv a suveranității și a independenței țării”⁶⁸. La ora 06.00, Miliția va primi ordinul de-a închide centrul orașului Târgu Mureș pentru că existau informații privind desfășurarea unor noi demonstrații. „În ziua de 22.12.1989, pe toate căile de acces spre centrul orașului afluiască coloane de demonstranți. Se scandează lozinci antidictatoriale, împotriva lui Ceaușescu și a familiei sale. Se cere libertate, democrație. Elemente turbulente continuă să-i huiduie pe militari, să le adreseze injurii, instigându-i la insubordonare, dar într-o măsură mai mică decât în ziua anterioară”⁶⁹, se consemnează în volumul **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989**.

Istoricul Csaba Zoltán Novák consemnează faptul că fostul lider local al PCR, Károly Király⁷⁰, va declara că a fost invitat de delegațiile mai multor unități economice (ex. ILEFOR, Fabrica de Piele, Fabrica de Conserve) să se alăture mulțimii. Károly Király va accepta invitația și va sosi în centrul orașului Târgu-Mureș. „În timpul marșului au prins contur și primele cereri formulate de protestatari: demisia lui Ceaușescu, lichidarea Securității, egalitate pentru toți cetățenii, indiferent de apartenența etnică, grevă generală până la căderea lui Ceaușescu, solidaritate cu Timișoara. Mulțimea a scandat diferite lozinci, majoritatea în limba română: «Fără violență!», «Vrem cu Timișoara!», «Noi suntem poporul!», «Libertate!», «Jos Ceaușescu!». Ad-hoc a fost înființat și o

⁶⁷ Momente importante din declanșarea...

⁶⁸ Csaba Zoltán Novák, *Revoluție și schimbare de regim...*, p. 223.

⁶⁹ *Armata Română în Revoluția...*, p. 107.

⁷⁰ Károly Király (n. 26 septembrie 1930, Tărnăveni, jud. Mureș – d. 4 noiembrie 2021) a fost membru al CC al PCR (12 august 1969 - 28 noiembrie 1974) și membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR (12 august 1969 - 21 iulie 1972). Pentru amănunte, a se vedea: Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS)/Florica Dobre, coord., *Membrii CC al PCR (1945 - 1989)*. Dicționar, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 349 - 350.

organizație numită Forumul Frăția, făcând referire la consensul și alianța dintre cele două etnii. În centrul orașului Károly Király, Aurel Florian⁷¹ și alți lideri ai manifestanților au ținut scurte discursuri, încercând să încurajeze mulțimea. Există surse care susțin că unii lideri ai protestatarilor au fost deschiși să poarte negocieri cu prim-secretarul județean al partidului, Ilie Viorel Igreț⁷², consemnează istoricul Csaba Zoltán Novák cu referire la desfășurarea evenimentelor din dimineața zilei de 22 decembrie 1989.

Începând cu ora 12.30, comandantul Garnizoanei Târgu Mureș, colonelul Constantin Cojocaru, va ordona descărcarea armamentului, ceea ce va stârni un val de entuziasm. Mulțimea de demonstranți va ocupa sediul Comitetului Județean de Partid Mureș și va arunca pe geamuri cărți, documente, portrete, stemele partidului, spărgându-le și dându-le foc. „Distrugerea simbolurilor vechi ale dictaturii, distrugerea colectivă a cărților a însemnat o bucurie specială pentru protestatari. Printre cererile formulate de mulțime se regăsea și cea care se referea la tragerea la răspundere a persoanelor responsabile pentru deschiderea focului. Români și maghiari cântau împreună Hora Unirii”⁷³, scrie istoricul Csaba Zoltán Novák. Totodată, detașamentele MAPN se vor retrage în cazărmi în conformitate cu notele telefonice nr. 38 și 39 venite de la MAPN, iar o parte dintre demonstranți, începând cu ora 14.30, vor intra în sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne. Vor fi puse în libertate un număr de 31 de persoane reținute pentru infracțiuni de drept comun, iar o parte dintre protestatari își vor însuși pistoale, pistoale-mitralieră și muniție. Ulterior, acestea vor fi recuperate. Trebuie menționat faptul că singurul caz de folosire a armamentului de către efectivele Ministerului de Interne s-a petrecut în ziua de 22 decembrie 1989, ora 12.30, când subunitatea de militari în termen din cadrul Comandamentului Trupelor de Securitate, comandată de locotenentul-major Lucian Nicu, la îndemnul revoluționarilor, va trage 235 cartușe în plan vertical, în semn de bucurie la aflarea veștii despre plecarea lui Nicolae Ceaușescu din sediul CC al PCR.

În vâltoarea evenimentelor aflate în plină desfășurare, liderii protestatarilor sosiți la fața locului s-au retras în Palatul Culturii. În jurul orei 14.00, Károly Király va ține un discurs public în care va acuza regimul Ceaușescu pentru lipsa de libertate și, totodată, i-a rugat pe cei aflați în sediul Comitetului Județean de Partid Mureș să pună capăt distrugerii și să părăsească clădirea. „În centrul orașului discursul lui Király a fost urmat de alte discursuri - scrie istoricul Csaba Zoltán Novák -, printre care cel al Angelei Făgărășan, al lui Aurel Florian,

⁷¹ Fost deținut politic și membru al Partidului Social-Democrat din perioada interbelică.

⁷² Csaba Zoltán Novák, *op. cit.*, p. 223 – 224.

⁷³ *Ibidem*, p. 225.

Nistor Man, András Sütő. Király, care s-a adresat mulțimii în jurul orei 14.30, a fost aclamat de manifestanți. După Király, cel care s-a adresat mulțimii a fost Aurel Florian, vorbind în numele Partidului Social-Democrat. Și el a salutat fuga lui Ceaușescu și pretinsa capturare a acestuia. În jurul orei 15.30 s-a anunțat public că toți prizonierii politici aflați la Securitate au fost eliberați. Acest moment a fost urmat de discursul lui András Sütő, care între timp sosise la fața locului. Sütő, ca și Király, de fapt, s-a adresat mulțimii în două limbi. A salutat «revoluția populară». A atras atenția (ca și ceilalți lideri) asupra necesității păstrării ordinii și a liniștii și asupra importanței fraternității dintre naționalități. Sütő a rugat manifestanții să se supună noii conduceri, pentru că în viitor România va fi «mama tuturor fiilor» și va asigura egalitatea lor. Discursul lui Sütő a fost urmat de cel al lui Nistor Man, care la rândul său a salutat victoria revoluției. A vorbit despre comunism ca fiind un monstru venit din țări îndepărtate și fiind străin de poporul român, prezicând totodată eșecul final al acestuia⁷⁴.

Totodată, va fi citită o listă care cuprindea câteva revendicări ale protestatarilor: 1) îmbunătățirea sistemului de aprovizionare publică cu alimente; 2) deschiderea frontierelor; 3) eliminarea sistemului de cotă pe benzină și 4) sărbătorirea liberă a Crăciunului. Liderilor ad-hoc ai mulțimii de manifestanți li se vor alătura un grup mixt de intelectuali români și maghiari (Károly Király, András Sütő, Nistor Man, Florian Aurel, Mihai Sin etc.) care se simțeau îndreptățiți „să formuleze o opinie, să se adreseze manifestanților, să influențeze desfășurarea evenimentelor”⁷⁵. În urma discuțiilor de la Palatul Culturii privind cine va conduce orașul Târgu Mureș se va ajunge la concluzia că liderul trebuia să fie Károly Király, adjuncții lui fiind Nistor Man⁷⁶ și un reprezentant al manifestanților, Sorin Moldovan. Începând cu ora 16.00 se va relua transmisiunea studioului local de radio în limba română și maghiară, iar Károly Király și Sorin Moldovan vor fi invitații studioului de radio. Trebuie subliniat faptul că spre deosebire de celelalte orașe transilvănene locuite și de maghiari (Oradea, Cluj-Napoca, Satu Mare), la Târgu Mureș maghiarii vor fi reprezentați în raport cu componența etnică județeană. Noul lider al județului Mureș, Károly Király va emite în cele două cotidiane județene, „Cuvântul liber” și „Népújság” (în limba maghiară) un comunicat prin care va invita populația să păstreze calmul și pacea, să coopereze cu Armata, să reia munca, să se abțină de la agresiune, răzbunări, să se supună și să execute ordinele și indicațiile organelor de la București. Noii lideri ai județului se vor întâlni cu reprezentanții

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem, p. 226.

⁷⁶ Nistor Man era un fost deținut politic din perioada 1948 - 1955 și 1958 - 1964. Pe 22 decembrie 1989, acesta era angajat ca profesor în Târgu-Mureș.

Miliției și ai Securității pentru a clarifica poziția acestora în noua situație creată și, totodată, pentru a vedea, mai apoi, în conformitate cu deciziile Consiliului Frontului Salvării Naționale, modul în care Securitatea se va subordona Armatei.

În cursul zilei de 22 decembrie 1989, în conformitate cu dispozițiile venite de la MAPN, unitățile militare ale MAPN din garnizoana Târgu Mureș preiau sub control Studioul RTV, Palatul Telefoanelor, uzina de apă, spitalul, aeroportul și aeroclubul etc. Se vor forma patrulă mixte formate din cadre ale Miliției și MAPN care vor patrula pentru menținerea ordinii publice în municipiul Târgu Mureș. În dimineața zilei de 23 decembrie 1989 se va desfășura întâlnirea dintre noua conducere politică a județului Mureș și comandantul Garnizoanei Târgu Mureș care a venit însoțit de comandanții de unități. Cu această ocazie au fost puse la punct unele probleme de interes comun din municipiul Târgu Mureș.

Începând cu ora 13.00, o echipă formată din trei ofițeri din comandamentul Marii Unități a MAPN preia sub protecție sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, unde se va face apelul personalului, se va trece la inventarierea și depozitarea sigură a armamentului și muniției cadrelor Ministerului de Interne. *„În ziua următoare, comisiile stabilite de comandantul garnizoanei, încep să inventarieze și să depoziteze armamentul, muniția, autovehiculele și celelalte materiale din dotare în spațiile armatei. Se trece la asigurarea pazei documentelor de arhivă, a aparatului folosită la ascultare și filaj și la verificarea caselor conspirative. Pentru unele cadre din conducerea Inspectoratului Județean al MI, care se simt amenințate fizic la domiciliile lor, se asigură protecție în interiorul instituțiilor militare”*⁷⁷, consemnează autorii volumului **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989**. În Târgu Mureș nu se vor desfășura acțiuni de tip terorist împotriva obiectivelor civile sau militare, în intervalul 22 – 24 decembrie 1989, însă comandamentele și unitățile vor fi hărțuite cu zvonuri și informații false, precum: *zborul unor elicoptere și aterizarea lor în unele localități din județ; afluirea unor coloane militare spre oraș; existența pe comunicații a unor TIR-uri care transportau blindate ușoare; zborul unor elicoptere de tip PUMA asemănătoare cu cele românești și care transportau teroriști arabi; deschiderea focului cu armament de infanterie de către teroriști din unele blocuri de locuințe etc.*

În cursul dimineții de 23 decembrie 1989 se va desfășura prima adunare populară liberă, în centrul orașului. Károly Király va cere în mod repetat populației *„să se întoarcă la locurile lor de muncă, să nu tragă la răspundere pe nimeni, să nu accepte deteriorarea averii publice”*⁷⁸ și a declarat că de Crăciun vor beneficia de zile libere. Sabin Șimon va vorbi în numele Armatei, Nistor Man,

⁷⁷ *Armata Română în Revoluția...*, p. 407.

⁷⁸ Csaba Zoltán Novák, *op. cit.*, p. 227.

Vasile Pol, Dorel Pop, Alexandru Zaharagiu în numele tinerilor, István Báthory, Sorin Moldovan, Aurel Sămărghițan, Ferenc Lestyán, Dénes Fülöp, László Szövérfi, Ioan Neagoș (Sighișoara), Viorel Truță, Alexa Fodor, Vasile Fărcaș, Jenő Kádár și Cornel Gheorghe, în numele bisericilor și a colectivelor de muncitori din fabrici. S-a făcut apel la păstrarea unității, a calmului, a ordinii publice și s-a cerut ca oamenii să se întoarcă la locurile de muncă pentru ca județul Mureș și orașul Târgu Mureș să poată reintra într-un proces de reconstrucție. Cotidienele locale ale PCR, „Steaua roșie” și „Vörös Zászló”, vor fi desființate și în locul lor au fost înființate „Cuvântul liber”, respectiv „Népújság”.

Pe 23 decembrie 1989 se va constitui Consiliul Județean Provizoriu al Frontului Salvării Naționale din județul Mureș (CJP FSN). Membrii acestuia aveau să fie: Maria Banciu (judecător), Emilian Bancu (chirurg), István Báthori (lăcătuș), András Béres (profesor universitar), Helén Bíró (pedagog), Adrian Blasech (tehnician), Mihai Bota (maior), Alexandru Ceușan (profesor), Ioan Chincișan (inginer), Ioan Cătărig (inginer), Cornel Ceuca (jurist), Sándor Csorkuly (muncitor), colonel Cojocaru Constantin (MApN), colonel Anton Colceriu (MApN), János Csibi (pompier), Ioan Ștefan Dunca (avocat), Ioan Dăneșan (economist), Enacu Dobre (pompier), Angela Făgăraș (angajat comercial), Dénes Fülöp (preot reformat), Aurel Florian (pensionar), Gyula Farkas (strungar), András Demeter (student), Constantin Adrian Fânaru (lăcătuș), Elek Fodor (mașinist), Mircea Gudiu (lăcătuș mecanic), Gheorghe Grecu (profesor universitar), István Hajdu (cercetător științific), András Hunyadi (regizor), Kinga Ilyés (actriță), Attila Jakabffy (inginer), Valer Gâlea (inginer), Árpád Gampe (programator), Cornel Gheorghe (inginer), András Kiss (economist), Tünde Ildikó Kádár (agricultor), Sándor Kocsis (student), Zoltán Körmöczky (inginer), Edmond Incze (electrician), Sorin Moldovan (muncitor), Károly Király (inginer), Nistor Man (profesor), Florin Moldovan (student), Előd Kincses (avocat), Béla Markó (scriitor), Sándor Ballai (zugrav), László Szepessy (laborant), György Szabó (medic), Mircea Șuteu (subinginer), László Szabó (pompier), Ioan Scrieciu, István Szász (muncitor), Emil Sasu (economist), Mihai Sin (scriitor), András Sütő (scriitor), Vasile Pol (muncitor), Vlad Rădescu (actor), Dorel Pop (inginer), Alexandru Todea (preot), Dana Olaru (studentă), Gerhard Tzala (lăcătuș), Mircea Pol (maistru), László Oltyán (scriitor), Adrian Teodorescu (angajat comercial), Ferencz Timár (tehnician), József Mihály (strungar), Ioan Vasluiian (inginer), Eugen Vodă (subinginer), Emanoil Popa (subinginer), András Tőkés (profesor), Octavian Pleșa (medic), József Walter (economist), József Jenei (lăcătuș), Emil Târnăveanu (inginer), Attila Faluvégi (mecanic), Ionel Mal (muncitor).

Pe 24 decembrie 1989, după modelul național și județean, va fi constituit Consiliul Municipal Provizoriu al FSN din municipiul Târgu Mureș.

Componența Consiliului Municipal Provizoriu al FSN Târgu Mureș avea să fie: *László Borbély (economist), Iuliu Culcear (garda patriotică), Petru Cuticăpean (profesor), Kálmán Csiha (preot reformat), György Gálfalvi (scriitor, editor), Sándor Györgybíró (inginer), István Hajdu (inginer), Ovidiu Iosif (avocat), colonel Ioan Judea (MApN), István Király (inginer), Mihail Liebhart (medic chirurg), Cornel Moraru (editor), Liviu Mircea, Lóránd Csaba Magyari (inginer), Silviu Negruțiu (preot ortodox), Doru Oprișcan (inginer), Tibor Ritz (lăcătuș), Domide Roman (chimist), László Szabó, Gizella Somodi (inginer), Emil Târnăveanu (inginer), Lajos Tamás (delegat al tinerilor), Attila Tamás (medic), Sorin Uifălean, Aurel Vuță (muncitor), Tibor Weszely (profesor). Comitetul executiv: Ioan Judea – președinte, Emil Târnăveanu, Tibor Weszely – vicepreședinți, Ovidiu Iosif – secretar, Mihály Liebhart, László Borbély, Sorin Uifălean, István Király, György Gálfalvi – membri. Totodată, colonelul Ioan Judea va câștiga fără mari probleme lupta pentru funcția de președinte al organizației locale provizorii a FSN. Vicepreședinți vor fi Sanda Veronica Moldovan și Tibor Weszely, secretar fiind ales Iuliu Suciu.*

La sfârșitul anului 1989, România intra într-un lung și complicat proces de instaurare și consolidare a democrației, a statului de drept, a respectării drepturilor omului și a minorităților. Comunitatea maghiară din municipiul Târgu Mureș avea să fie și ea angrenată în acest proces care avea să se dovedească extrem de complicat, având în vedere anumite solicitări politice și culturale ale etnicilor maghiari care aveau să stârnească animozități și resentimente provenite dintr-o istorie comună și tumultuoasă.

Bibliografie selectivă

1. BANU, Florian, „Amorsarea” *Revoluției. România anilor ‘80 văzută prin ochii Securității*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012;
2. CODRESCU, Costache, *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989. Studiu documentar*, București, Editura Militară, 1998;
3. CURTICEANU, Silviu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000;
4. DUȚU, Alesandru, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010;
5. GRIGORIU, Alexandru, *Eroii martiri în statistici*, București, Editura IRRD, 2013;
6. GABANYI, Anneli Ute, *Revoluția neterminată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999;

7. MĂGUREANU, Virgil, STOENESCU, Alex Mihai, *De la regimul comunist la regimul Iliescu*, București, Editura RAO, 2008;
8. NICOLAESCU, Sergiu, *Cartea Revoluției Române. Decembrie 1989*, București, Editura Ion Cristoiu, 2000;
9. NOVÁK, CSABA ZOLTÁ (ed.), *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România: 1989–1990*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2014;
10. PREDA, Dumitru, RETEGAN, Mihai, 1989. *Principiul dominoului*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000;
11. PITULESCU, Ion (coord.), *Șase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989*, București, Editura Expert, 2015;
12. SCURTU, Ioan, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, Editura Redacției Publicațiilor pentru străinătate, București, 2009;
13. WATTS, Larry, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, București, Editura RAO, 2013.